

RECENZE A REFERÁTY

SLOVENSKÁ KULTÚRA A OSVETA NA PRAHU SOCIALIZMU

Zborník článkov a prejavov o kultúrnej politike — 1944 —1950.

Zostavil akad. O. Pavlík, DrSc., Bratislava, *Obzor* 1979, 208 s.

Osvetový ústav v Bratislave vydal v reprezentačnej úprave pri príležitosti 35. výročia SNP v edícii Encyklopédia osvetového pracovníka zborník článkov a prejavov o kultúrnej politike z rokov 1944 až 1950, ktorých autormi sú Gustáv Husák, Vladimír Húška, Michal Chorváth, Ladislav Novomeský a Ondrej Pavlík.

Zostavovateľ a hlavný autor publikácie akad. O. Pavlík je známy našej širokej verejnosti ako významný predstaviteľ kultúrnej politiky KSS, ktorý od SNP r. 1944 a po oslobodení našej vlasti r. 1945 zastával zodpovedné funkcie v politickom a kultúrnom živote na Slovensku a bol iniciátorom i realizátorom mnohých dôležitých ideí v oblasti kultúrnej a školskej politiky našej strany. Po oslobodení bol určitý čas poverenským školstva, jeho zástupcom a poverenským informácií. V týchto vedúcich funkciách musel riešiť ako prvoradé koncepcné politické a odborné problémy zverených rezortov.

V období, za ktoré pripravil na vydanie zborník článkov a prejavov o kultúrnej politike na Slovensku, bol priamym svedkom tohto veľkého revolučného zápasu, kedy sa u nás kládli základy novej socialistickej spoločnosti.

Príspevky, ktoré zostavovateľ dal do recenzovaného zborníka, sú od našich významných predstaviteľov kultúrnej politi-

ky KSČ. Dva zásadné články sú od G. Husáka, dva od V. Húsku, tri od M. Chorvátha, osem od L. Novomeského a jedenásť od O. Pavlíka.

Úvod k zborníku napísal minister kultúry Miroslav Válek, ktorý o ňom hovorí, že „predstavuje zaujímavé a podnetné čítanie pre každého, kto chce poznať časť kultúrnej minulosti Slovenska v začiatkoch budovania socialistickej spoločnosti... zborník by mohol byť v prípade potreby aj presvedčivým argumentom v polemikách o zmysluplnosti a koncepcnosti kultúrnej politiky u nás, v každom prípade je však odpoveďou tým, ktorí azda ešte stále sú presvedčení o tom, že orientácia našej kultúrno-výchovnej práce je príliš jednostranná a pragmatická...“ (str. 5).

Zostavovateľ zborníka akad. Ondrej Pavlík, DrSc., v príspevku „Kultúra, osveta a naša revolúcia“ podáva ako jeden z najpovolanějších znalcov, výborne ovládajúcich túto problematiku aj ako spolutvorca koncepcie kultúrnej politiky KSČ, syntézu najvýznamnějších kultúrnych a osvetových udalostí, ktoré sa odohrali na Slovensku v rokoch 1944 —1950. Tieto dáva do úzkych súvislostí s politickým a hospodárskym vývinom v našej vlasti, ktorá po druhej svetovej vojne popri hospodár-

ských a politických problémoch musela riešiť aj závažné kultúrne a osvetové problémy.

Autor tohto príspevku píše, že zborník „môže prispieť aj k riešeniu súčasných problémov kultúrno-osvetovej práce. Pri budovaní vyspelej socialistickej spoločnosti všeobecne a pri rozvíjaní vyššieho stupňa kultúrno-výchovnej a osvetovej práce osobitne, sa treba viac a pozornejšie vracieť k minulosti, k začiatkom socialistickej výstavby“ (str. 7).

Pavlíkov príspevok je súčasne aj významným prínosom zasväteného, túto problematiku hlboko a dôkladne ovládajúceho priameho svedka, ktorý nielen že pekne spomína, sviežo, svojím originálnym spôsobom formuluje myšlienky, jasne a zrozumiteľne ich vyjadruje, do najnovších dejín slovenskej kultúry a osvetu. V ňom sú systematicky zhrnuté všetky problémy kultúrnej politiky KSS z rokov 1944—1950.

V ďalších príspevkoch O. Pavlíka, ktoré sú v recenzovanom zborníku (napr. O nových cestách ľudovýchovy, Ľudovýchova včera a dnes, Ľudovýchova pomáha budovať socializmus, Kultúra a osveta na Slovensku v roku 1950 a i.), autor sa zamýšľa nad jednotlivými problémami kultúry a osvetu na Slovensku, nad minulosťou a prítomnosťou, ale ako marxista sa vždy optimisticky pozerá predovšetkým do budúcnosti a oprávnené verí, že socialistickej spoločnosti vytvorí nebyvalé možnosti pre rozvoj kultúry, osvetu a vzdelanosti. Tieto príspevky pôsobili v čase svojho prvého uverejnenia, resp. prednesenia na čitateľov a poslucháčov mobilizujúco, pravdivou, presvedčivou a zrozumiteľnou argumentáciou. Získavali pre socializmus nielen našu inteligenciu, ale aj masy pracujúceho ľudu. Keď ich čítame po väčšom časovom odstupe, opäť sa nám prichodí zamyslieť nad ich obsahom a dať autorovi za pravdu. Majú význam nielen pre históriu, ale sú aktuálne aj v súčasnosti.

V recenzovanom zborníku sú dva veľmi významné články Gustáva Hu-

sáka. Prvý sa volá „Slovenská revolúcia“ a bol prvýkrát publikovaný ako úvodník prvého čísla časopisu *Nové slovo* z 24. sept. 1944. Druhý má názov „O kultúre a politike“ a prvýkrát bol uverejnený ako úvodník v časopise *Nové slovo* 26. apríla 1946. Z oboch článkov poznávame G. Husáka ako vynikajúceho marxistického mysliteľa, ktorému otázky kultúry a osvetu boli vlastné a často o nich uvažoval a písal.

Za rovnako dôležité pre hlbšie poznanie problematiky slovenskej kultúry a osvetu považujeme články a prejavy Vladimíra Húsku (Osobnosť ľudovýchovného pracovníka a Po IX. zjazde do novej osvetovej práce) a Michala Chorvátha (Kultúrna výstavba Slovenska, Osvetová činnosť a jej dnešné úlohy a Osvetové aktuality), ktorí v rokoch 1944—1950 zastávali zodpovedné funkcie v rezorte kultúry a osvetu.

Články a prejavy Ladislava Novomeského, ktorý v r. 1945—1950 bol poverenkom školstva, tvoria veľkú časť recenzovaného zborníka (napr. Komunizmus v slovenskej národnej idej, Kultúrna a školská politika KSS, Slovenské kultúrne problémy a i.). Náš veľký básnik, marxistický pedagogický mysliteľ, znalec slovenskej a svetovej kultúry s jemu vlastným spôsobom umeleckého vyjadrovania o prozaických veciach rozmýšľa zo stanoviska komunistu o vážnych otázkach slovenskej kultúry, osvetu a vzdelanosti. Známymi sa stali jeho myšlienky, ktoré povedal v referáte „Komunizmus v slovenskej národnej idej“ na zjazde kultúrnych pracovníkov KSS v Martine 23.—25. apríla 1946: „... v poradí naliehavosti úloh, ktoré máme splniť pri budovaní slovenskej kultúrnosti, prvé miesto dávame vzdelávaniu do šírky. Pri všetkých naliehavostiach nášho kultúrneho života, vyžadujúcich pozornosť, podpornú a starostlivosť, venujeme škole a osvetovej činnosti ľudovýchovnej, tomuto úplne novému sektoru kultúrnej práce, ktorý je dieťaťom ľudovodemokratického režimu... vzdelanosť i kul-

túrnosť rastú v atmosfére politickej slobody, hospodárskeho a sociálneho blahobytu, avšak tvorcami a udržiavateľmi politickej slobody i hospodárskeho rozvoja môžu byť len ľudia vzdelaní a kultúrni...“ (str. 46—47).

V recenzovanom zborníku je popri článkoch a prejavoch uvedených autorov aj niekoľko úryvkov z významných dokumentov, ktoré majú historickú hodnotu pre kultúru a osvetu na Slovensku (napr. z Vianočnej dohody o utvorení SNR ako reprezentantky celonárodného odboja na Slovensku z decembra 1943, z referátu K. Šmidkeho, predsedu KSS a SNR na zjednocovacom zjazde KSS a sociálnej demokracie v B. Bystrici 17. sept. 1944, z prejavu J. Švermu, člena delegácie moskovského vedenia KSČ na zasadnutí SNR v B. Bystrici 17. sept. 1944, z prejavu J. Švermu, člena delegácie moskovského vedenia KSČ na zasadnutí SNR v B. Bystrici 3. okt. 1944, V. článok Košického vládneho programu z 5. apríla 1945 atď.).

Zborník obsahuje aj vzácne fotografie vzťahujúce sa k jeho obsahu, ktoré ho robia názorným, zaujímavým, príťažlivejším.

Ladislav Barák a kolektív
VZDĚLÁNÍ A EKONOMIKA
Praha, Svoboda 1979, 180 s.

V posledných letech vystupují do popředí studijních zájmů funkce vzdělání, které jsou spjaty s ekonomickým rozvojem společnosti. Složitost a aktuálnost těchto problémů vedla dokonce k vytvoření vědecké disciplíny — ekonomiky vzdělání. U nás vzniklo již před více než 10 lety výzkumné centrum pro tuto disciplínu — pracoviště ekonomiky vzdělání při Vysoké škole ekonomické v Praze (obdobné pracoviště existuje i v Bratislavě). Členové tohoto centra (vedoucí L. Barák spolu s S. Černým, K. Padevětem, O. Rothem, M. Schleissem a J. Žižkovou) představili základní problémy ekonomiky

Záverom konštatujeme, že recenzovaný zborník „Slovenská kultúra a osвета na prahu socializmu“ predstavuje významný príspevok našich politických a kultúrnych pracovníkov k 35. výročiu SNP a oslobodenia našej vlasti hrdinskou Červenou armádou. Je významným príspevkom k dejinám kultúry a osvety na Slovensku v r. 1944—1950, to znamená obdobia, v ktorom sa kladli základy socializmu v našej vlasti.

Zborník vydáva presvedčivý dôkaz o tom, že KSS venovala veľkú starostlivosť rozvoju kultúry, osvety a vzdelanosti a jej poprední predstavitelia nebojácne presadzovali jej kultúrnu politiku a uvádzali ju do života.

Táto kniha je nielen pútavým, poučným čítaním, ale aj podnetom na rozmyšľanie, ako v súčasnej dobe rozvíjať kultúrno-osvetový odkaz veľkých revolučných čias a tvorivo naň nadviazať v podmienkach rozvinutej socialistickej spoločnosti.

Môžu ju dobre využiť učitelia, kultúrno-osvetoví a politickí pracovníci, študenti filozofických a pedagogických, ale aj iných fakúlt vysokých škôl a vedeckí pracovníci.

Jozef Mátej

vzdělání v samostatně publikaci, o níž referujeme v této recenzi.

Knížka je rozčleněna do pěti kapitol, které se zabývají těmito okruhy problémů:

1. Základní otázky ekonomiky vzdělání (předmět ekonomiky vzdělání, nástin vývoje a základní úkoly této disciplíny).
2. Ekonomika a vzdělání (ekonomická podmíněnost vzdělávací soustavy, objektivní požadavky vědeckotechnického rozvoje na vzdělání, vliv vzdělání na hospodářský rozvoj).
3. Prognózování a plánování vzdělání

(obecné problémy prognózování vzdělání, ekonomické a demografické faktory vývoje vzdělávací soustavy).

4. Efektivnost vzdělání a vzdělávací soustavy (problém měřitelnosti efektů vzdělání, metody a výsledky analýz efektivnosti vzdělání, racionalizace ve vzdělávací soustavě).
5. Základní směry rozvoje československé výchovně vzdělávací soustavy (shrnutí principů rozvoje vzdělání v ČSSR podle nového projektu).

Jak je patrné, soustřeďuje se publikace na vybraná specifická témata ekonomiky vzdělání — s výjimkou první kapitoly, která je úvodem do nové disciplíny, a poslední kapitoly, jejíž začlenění v této publikaci se jeví jako nadbytečné vzhledem k velkému počtu obdobných publikovaných souhrnů na dané téma.

Všimněme si těch myšlenek autorů, které mají důležitost i pro obecnou pedagogickou teorii. Ukazuje se totiž, že některé úvahy v oblasti ekonomiky vzdělání se vážou k problémům, které jsou v současné době vysoce aktuální pro pedagogy, nebo že dokonce nastolují problémy, které si pedagogové zatím vůbec neuvědomují či je považují za irelevantní.

Předmět ekonomiky vzdělání je v publikaci vymezen takto: „Ekonomiku vzdělání je možno chápat jako obor ekonomické vědy, který studuje určité vztahy mezi vzdělávací soustavou a ostatními odvětvími národního hospodářství a vzájemné vztahy mezi jednotlivými součástmi vzdělávací soustavy. Analyzuje proporce mezi potřebami národního hospodářství a rozsahem přípravy odborníků jednotlivých studijních oborů a odvozuje z nich závislosti mezi potřebami rozvoje materiálně technické základny výchovně vzdělávací soustavy a finančními zdroji na jejich zabezpečení“ (s. 19—20).

Ekonomika vzdělání se považuje za disciplínu ekonomické vědy, zabývající se jak teoretickým, tak empirickým výzkumem příslušných jevů. Má přímou návaznost jednak na další ekonomické disciplíny (ekonomika práce, ekonomika vědec-

kotechnického rozvoje aj.), jednak na některé disciplíny společenských věd (sociologie, pedagogika, demografie aj.). Systematické zkoumání vztahů mezi ekonomikou a vzděláním se rozvinulo až v 50. letech (zejména v USA), avšak průkopnickou roli v této oblasti sehrály práce sovětského ekonomy S. G. Strumilina z poloviny 20. let.

V současné době má ekonomika vzdělání (rozvíjená intenzivně v SSSR, Polsku, NDR, Maďarsku a od poloviny 60. let i v ČSSR) nejen významnou teoretickou úlohu, ale plní i závažné praktické úkoly. Ty se týkají rozhodovací činnosti řídicích orgánů v oblasti vzdělání např. o otázkách, jaké by měly být optimální proporce investic do vzdělávací soustavy a jejich jednotlivých složek, jaká by měla být struktura vzdělávací soustavy se zřetelem na současné a budoucí potřeby společnosti, které obory vzdělání je nutno preferovat vzhledem k žádoucí struktuře kvalifikace kádrů atd.

Je zřejmé, že tyto otázky mají souvislost zvláště s dvěma okruhy problémů: s problémem efektivnosti vzdělávací soustavy a s problémem potřeb vyplývajících z budoucího rozvoje společnosti, jimž se vzdělání musí podřídit. Proto je jim v publikaci L. Baráka a kol. věnován podrobný výklad v samostatných kapitolách.

Pokud jde o efektivnost vzdělání, je příslušný pojem vysvětlován (v ekonomickém pojetí) jako poměr mezi celkovými účinky vzdělání a celkovými náklady vynaloženými na vzdělání (s. 111). V tomto pojetí se v zahraniční ekonomice vzdělání dospělo přímo již k měření efektivnosti vzdělání, kdy se hodnotí přínos zvýšení kvalifikace kádrů (dosažený prostřednictvím vzdělání) pro růst národního důchodu. Např. efektivnost vzdělání v NDR v letech 1958—1964 činila zhruba 15,9 %; v některých dalších zemích byly vypočteny ještě vyšší hodnoty efektivnosti vzdělání.

Avšak jak ukazují autoři recenzované publikace, s objektivním hodnocením efektivnosti vzdělání jsou spojeny určité

sporné a nevyřešené problémy. Především to, že účinky vzdělání nezasahují jen do ekonomické oblasti, ale také do různých mimoekonomických sfér života společnosti a nedají se tedy převádět jen na kvantitativní ukazatele charakterizující kvalifikaci pracovních sil. Tyto mimoekonomické (svým působením dlouhodobé) účinky vzdělání se týkají změn, které jsou vzděláním vyvolávány v životním způsobu lidí, v jejich kulturní úrovni, v jejich sociálních vztazích atd. Zatím se však nepodařilo tyto změny převést do soustavy objektivních kritérií, jimiž by bylo možno zhodnotit efektivnost vzdělání. To je ovšem problém, který je nevyřešen nejen v ekonomice vzdělání, ale před kterým stojí i pedagogika.

Za podnětné je nutno považovat úvahy zaměřené v publikaci na prognózování a plánování rozvoje vzdělání. Zde autoři zdůrazňují nutnost, aby rozvoj vzdělání byl důsledně vymezován na základě společenských potřeb, a to nejen současných, ale také potřeb perspektivních: „Úroveň vzdělání, jak je dána dosavadním vývojem a běžnou produkcí vzdělávací soustavy, musí odpovídat nejen současným potřebám ekonomiky a společnosti, ale zároveň musí vytvářet podmínky pro jejich rozvoj v budoucnosti. V tomto smyslu by měly v oblasti vzdělávací soustavy permanentně existovat rezervy znamenající předstih jak vůči dnešním, tak vůči předpokládaným budoucím potřebám“ (s. 77).

Při objasňování problémů prognózování vzdělání se zdůrazňuje, že prognóza musí zahrnovat především kvalitativní stránky vzdělání, tedy i stránky týkající se obsahu vzdělání. Znamená to analyzovat

změny, ke kterým v budoucnu dojde v požadavcích na kvalifikační strukturu kádrů, a v souladu s tím prognózovat nejen kvantitativní rozvoj školské soustavy (např. žádoucí proporce studentů v různých oborech), ale také obsahovou náplň tohoto rozvoje. „Předpokládá to kromě jiného, že bude objasněno, zda existující typy škol a formy vyučování vyhovují novým úkolům, či zda bude nutno otevřít školy nového typu a změnit formy výuky, jakou úroveň vzdělání by měly dosáhnout odpovídající věkové skupiny obyvatelstva, jaké je vybavení společnosti školami apod.“ (s. 83).

V této souvislosti se věnuje pozornost problematice společenských potřeb jakožto nejdůležitějšího faktoru, který by měl ovlivňovat rozvoj vzdělání. Je však příznačné, že — v důsledku dosud nedostatečné rozpracovanosti této problematiky — zůstávají i úvahy autorů na úrovni obecných postulátů. Zejména se postuluje to, aby se dospělo k objektivnímu zjišťování společenských potřeb a také způsobu jejich uspokojování ve sféře vzdělání.

Celkově je nutno publikaci L. Baráka a kol. uvítat jako užitečnou. Pro pedagogy může knížka sehrát dvojí roli: na jedné straně je základním informačním zdrojem o ekonomice vzdělání, na druhé straně může pomoci podnítit různé pedagogické výzkumy týkající se vztahů vzdělání a společnosti, vzdělání a ekonomiky, pedagogického prognózování aj. Knížka totiž nejen konstatuje „hotové“ poznatky, ale klade i řadu neobvyklých otázek. A také v tom je její hodnota.

Jan Průcha

Zdeněk Černožorský DĚJINY ZEMĚDĚLSKÉHO ŠKOLSTVÍ V ČESKOSLOVENSKU

Praha, SPN 1980, 308 s.

Zdeněk Černožorský, pracovník Výzkumného ústavu odborného školství v Praze, se systematicky zabývá vývojem

učňovských a středních odborných škol v Československu. Dělnická a rolnická povolání, resp. příprava k jejich výkonu,

stála doposud poněkud stranou pedagogického zájmu. Od 60. let se v souvislosti s intenzifikací rozvoje národního hospodářství situace mění. Pozitivně zaměřený obrat v 70. letech, který se odráží v jednání XIV. sjezdu KSČ, ovšem současně odhaluje řadu problémů a ukládá pedagogické vědě nové úkoly, které mají výrazně politický charakter: posílit dělnická a rolnická povolání přebudováním systému přípravy, který vyžaduje novou koncepci vzdělávání vůbec. Žádoucí spojením školního vyučování s praxí a rozvoj polytechnické a pracovní výchovy s ohledem na společenské potřeby a současnou úroveň vývoje vědeckotechnické revoluce se má stát základem této koncepce, základem konvergence těch typů škol, do nichž odcházejí žáci po ukončení základní školy, i základem kvalitativně vyššího demokratizačního momentu poskytování úplného středoškolského vzdělání na všech typech škol 3. stupně. Úspěchy národního hospodářství od počátku budování socialismu u nás jsou nesporné stejně jako podíl odborného školství na jejich dosažení. Nicméně nová situace vyžaduje nový přístup. Koncepční úlohy formuloval ÚV KSČ v roce 1973, avšak rozhodujícími mezníky se stávají XV. sjezd KSČ a usnesení předsednictva ÚV KSČ o dalším rozvoji čs. výchovně vzdělávací soustavy z roku 1976. Cílevědomá péče o politickou, ideologickou a odbornou přípravu mladé dělnické a rolnické generace je jednou z hlavních zásad školské politiky KSČ. Proto také nabývají Černohorského práce v současné etapě výstavby našeho školství mimořádného významu. Jeho práce z dějin odborných škol napomáhají ke komplexnímu chápání tohoto společenského jevu, který je z hlediska potřeb naší společnosti aktuální.

Odstraňování fyzické práce, zvyšování podílu intelektuální práce a růst nároků na tvořivost pronikají i do zemědělství. Složitá velkovýroba s využitím nejnovější techniky a výsledků vědeckého bádání spojuje zemědělství těsněji s ostatními složkami národního hospodářství. To se

pak nutně odráží, jak říká ve své práci autor, v cíli, pojetí obsahu i organizaci zemědělského školství.

Úvodní stať Černohorského práce vysvětluje příčiny vzniku studie o vývoji zemědělského školství změnami v zemědělské výrobě, které nutně ovlivňují i příslušný systém vzdělávání pracovníků v této sféře národního hospodářství. Těžiště práce tu spočívá v hodnocení vývoje škol (máme i v dalším textu na mysli školy a školství zemědělské a lesnické) po roce 1945 i na faktu, že studie je výsledkem práce na dílčím úkolu badatelského výzkumu na pracovišti VÚOŠ. Dále autor vysvětluje základní pojmy vyskytující se ve studii (zemědělské a lesnické školství, cíl a faktory působící na jeho vymezení, obsah, organizace výchovně vzdělávacího procesu a jejich historická podmíněnost), popisuje vznik práce a charakterizuje použitou literaturu a prameny.

První kapitola, Počátky zemědělského školství u nás, sleduje příčiny vzniku zemědělských škol v polovině 18. století a vývoj do počátku 60. let 19. století. Toto období charakterizuje vznik soukromých škol i škol, které vznikly péčí státem podporované Vlastenecké hospodářské společnosti v Praze.

Druhá kapitola, Vznik a vývoj první soustavy zemědělského školství, je vymezena vydáním první zákonné směrnice pro zřizování zemědělských škol zemským sněmem Království českého roku 1864 na straně jedné a zánikem Rakousko-Uherska na straně druhé. Opatření z roku 1864 je významné tím, že stanoví cíl, obsah a organizaci zemědělského školství. Tak jako v předchozí kapitole se seznamujeme s úrovní zemědělské výroby a jejím vývojem ve sledovaném období, z něhož je vyvozována potřeba rozvoje školství, se školskou politikou ve vztahu k sledovanému typu škol, s vnitřní strukturou škol a s vlivem hospodářských organizací, spolků i soukromých osob. Zajímavě autor popisuje rozmach zakládání škol v 60.—80. letech 19. století v Čechách a vliv této vývojové fáze na Moravu, kde

se školy začaly brzy specializovat, což se zpětně odrazilo v Čechách. Následuje podrobný popis všech stupňů soustavy zemědělského školství s rozbořením cílů, obsahu i organizace výchovně vzdělávacího procesu podle zákonných úprav zemědělské školské soustavy. Samostatné oddíly jsou v kapitole věnovány školství na Moravě a na Slovensku a konečně i lesnickým školám.

Ve třetí kapitole sledujeme vývoj zemědělského školství v buržoazní demokratické Československu. Z hospodářských a politických poměrů v nově vzniklém státě vzešlo reformní hnutí, jehož výsledkem byla podle zákona jednotná celostátní soustava odborného zemědělského a lesnického školství podřízená ministerstvu zemědělství. Jejím rysem bylo kvantitativní rozšíření sítě škol. Ve skutečnosti však převedení škol do státní správy pokračovalo velmi pomalu a nebylo do roku 1938 — na rozdíl od Slovenska — ukončeno. Školy byly nyní především určeny středním rolníkům nebo malorolníkům. Došlo ke sjednocení učebních plánů a osnov, byly vytvořeny podmínky pro vyšší kvalifikovanost učitelů otevřením vysokých škol zemědělských a působením zemědělských osvětových institucí. Byly také zestátněny a poslovenštěny školy na Slovensku, jimž byla věnována mimořádná péče. Kapitolou pochopitelně prolíná charakteristika činnosti agrární strany, která se mnohdy ukázala jako brzda vývoje, a problematika pozemkové reformy. Pozornost je věnována i postavě doc. dr. ing. Reicha, který měl ve funkci vedoucího školského odboru ministerstva zemědělství pozitivní vliv na rozvoj škol a byl duchovním otcem reformy.

Čtvrtá kapitola, Zemědělské školství během nacistické okupace, zahrnuje léta 1938—1945. Období je charakterizováno snahou „říše“ o začlenění československého zemědělství do vlastního hospodářského systému. Do roku 1942 nedošlo k podstatným změnám. Správní reforma v tomto roce však převedla zemědělské školy do kompetence ministerstva školství. Ob-

jevuje se dokonce i povinná docházka do lidových hospodářských škol. Díky opatření osvobozujícímu studenty zemědělských škol od povinnosti práce v říši se objevuje příliv zájemců, avšak v konečném důsledku síť škol pro nedostatek učitelů i budov řídne. Na Slovensku zůstala soustava škol zhruba zachována, ale i zde jich ubývá. V obsahu vzdělávání dochází k omezení odborných předmětů a objevuje se němčina a nauka o říši a povolání.

Pátá kapitola popisuje zemědělské školství po osvobození do roku 1948. Boj o charakter Československa byl z hlediska zemědělství profilován mj. postupnou realizací pozemkové reformy. Předválečná síť škol byla přejata a nadále rozšiřována. Brzy bylo na většině učebních zařízení zahájeno vyučování. Pronikat — ovšem nesměle — začíná specializace. Pochopitelně byly zrušeny předměty, které měly pro okupanty politický význam. Naopak se zavádí čeština, ruština a občanská a politická výchova. Zpřesnily se také přijímací podmínky zejména u vyšších typů škol, o které byl v poválečných letech velký zájem. Značná pozornost byla věnována i přípravě učitelů, která utrpěla uzavřením vysokých škol za okupace.

Šestá kapitola, Zákon o jednotné škole a zemědělské školství, popisuje období po únorovém vítězství pracujícího lidu v roce 1948 a úsilí o sblížení potřeb nového školského zákona s úrovní výrobních sil a výrobních vztahů v zemědělství. Nastupující socializace vesnice je změnou, s níž se zemědělské školství ve svém vývoji ještě nesetkalo. Školy byly zařazeny do 3. stupně demokratické jednotné soustavy. Došlo k jejich definitivnímu zestátnění a přizpůsobení průmyslovému školství. Demokratický prvek byl obsažen v možnosti přístupu do škol i přestupu mezi jednotlivými typy. Avšak realizace nového systému podle průmyslových škol nebyla okamžitě možná pro rozdílné podmínky v obou typech těchto odvětví československého školství. Proto dochází proti původnímu pojetí k řadě změn. Zavádějí se také jednotné učební osnovy pro země-

dělství a lesnictví. Problémy byly s kapacitou budov a dalších zařízení i s počtem kvalifikovaných učitelů. Nerovnoměrnost a rozpornost v této etapě vývoje bylo možno překonat pouze stabilizací výroby v socialistickém sektoru, ale i tak konsolidované zemědělské školy do značné míry této stabilizaci napomáhaly.

Šedmá kapitola, Združstevňování naší vesnice a vývoj zemědělského školství, patří ke stěžejším částem práce. V této době se vytvářejí základy rozvoje socialistického zemědělského školství. Autor zde sleduje vztah mezi kolektivizací a růstem kulturní úrovně vesnice a zemědělskými školami. V roce 1952 byly školy převedeny pod správu ministerstva zemědělství, dochází k jejich přestavbě a k vytvoření nových typů učebních zařízení, v nichž se akcentovala výchovná a politická práce (v souvislosti s tím se pečlivě sleduje i vývoj školních statků). Proto bylo také opět zkvalitněno vzdělávání pedagogických pracovníků. Po určité době se zemědělské školství opět sjednocuje s lesnickým. Vedle běžných škol se objevuje řada typů vzdělávacích zařízení pro pracující. I v tomto období se zemědělské školy potýkaly s řadou negativních jevů spojených s postupným rozvojem zemědělství, ale celkově byly aktivním činitelem při vytváření nových výrobních vztahů na vesnici a dařilo se je postupně sblížovat se systémem průmyslového školství.

Tato autorem průběžně sledovaná tendence pokračovala a byla dovršena v období 1960—1962, které tvoří obsah osmé kapitoly, Zařazení zemědělského školství do jednotné školské soustavy v letech 1960—62. Školy byly školským zákonem z r. 1960 definitivně začleněny do jednotné školské soustavy mezi školy 2. cyklu a spadají znovu do kompetence ministerstva školství. Mění se typy škol a dbá se — tak jako již v předchozích obdobích existence socialistického zemědělského školství — na propustnost jednotlivých stupňů (charakter zemědělské výroby

podmiňoval určité zvláštnosti v tomto školství). Celkově se ve školách setkáváme s odrazem postupující modernizace a specializace výroby.

V závěrečné části autor rekapituluje období let 1945—1962 pro jeho důležitost vzhledem k prognózám vývoje a k tvorbě dalších projektů. Následuje poznámkový aparát, věcný rejstřík, seznam použité literatury a ruské a německé resumé.

Autor se na své cestě za poznáním vývoje sledovaného typu škol musel vyrovnat s neobyčejným množstvím historických fakt (pro čtenáře jsou z tohoto hlediska výhodná závěrečná shrnutí na konci každé kapitoly). Práce podávající v podstatě u nás poprvé ucelený obraz tak složitého a mnohotvárného společenského jevu vyžaduje mravenčí psli, ale současně schopnost orientovat se v nepřehledném množství materiálu, citlivě diferencovat fakta podle jejich důležitosti a pečlivě sledovat škály vztahů a souvislostí mezi nimi. A to se autorovi podařilo. Pouhá prezentace faktů by však neměla smysl bez jejich zařazení do kontextu hospodářského a politického vývoje společnosti. Od první kapitoly je čtenáři zřejmé, že má v rukou práci marxistického historika. Svědčí o tom nejen úvodní partie jednotlivých kapitol, pojednávající o hospodářskopolitické situaci ve sledovaném období, ale především důsledný marxistický třídní přístup k interpretaci popisovaných jevů ve vývoji zemědělského školství. Vznikají tak přesvědčivé, pevně logicky skloubené obrazy příčin, podstaty i důsledků všech změn ve vývoji škol na pozadí vývoje zemědělství a jeho potřeb ve vztahu k odborné škole, aniž autor pouští ze zřetele další široké souvislosti.

Domníváme se, že s publikací by se měli seznámit jak zemědělské odborníci, tak pedagogové všech typů zemědělských učebních zařízení, ale i studenti vysokých škol, kteří se teprve připravují na práci v zemědělství a v jeho školství.

Josef Valenta

SRAVNITELNÁ PEDAGOGIKA

Moskva, Prosvěščení 1978, 192 s.

Posuzovaná kniha je vítaným příspěvkem k rozvíjení marxistické srovnávací pedagogiky, tedy pro obor, který je nejenom poměrně nový mezi pedagogickými disciplínami, ale má také stále poměrně málo základní studijní literatury.

Hluboké pedagogicko-komparativní studium nabývá stále většího významu v systému teoretické práce marxisticko-leninské pedagogiky, a to nejenom proto, že přináší důležité podklady pro rozvíjení bratrské spolupráce mezi socialistickými zeměmi v oblasti školství a výchovy, ale i proto, že se stává nástrojem, pomocí něhož je možno jasněji vidět a přesněji odhalovat v podmínkách zaostřeného ideologického boje mezi socialismem a kapitalismem „střetávání ostrých protikladů mezi pokrokovými a reakčními tendencemi v pedagogice“ (s. 3), jak se to odráží v současné škole a v systému vzdělání.

Vedle těchto praktických úkolů má marxistická srovnávací pedagogika veliký význam pro propracování základních teoretických otázek marxistické pedagogiky tím, že poskytuje metodologickou výzbroj i faktický materiál k hlubšímu zpracování takových teoretických otázek, jako je otázka historického charakteru výchovy, třídního charakteru školy a výchovy, vztahu školy, výchovy a politiky apod. Tím marxistická srovnávací pedagogika přispívá také k propracování problémů, které mají v pedagogice budované na marxisticko-leninských metodologických principech základní význam.

Proto také musíme vítat vydání nové příručky sovětských autorů M. A. Sokolové, J. N. Kuzminy a M. L. Rodionova Srovnávací pedagogika, a to z několika velmi závažných a zcela konkrétních důvodů. Předně proto, že tato publikace je shrnutím dosavadní práce u nás dobře známých a zkušených sovětských vědeckých pracovníků mladého odvětví srovnávací pedagogiky. Za druhé proto, že v této knize jsou rozpracovány jak základní metodologické problémy marxistické srovnávací pedagogiky, tak jsou v ní shrnuty

i výsledky konkrétního pedagogického komparativního studia školy, výchovy a školské politiky v současné době. A konečně je třeba připomenout, že kniha vychází jako příručka pro studenty pedagogických institutů pro jejich studium srovnávací pedagogiky, a je tedy nejen potěšujícím svědectvím o rozvíjení studia tohoto pedagogického oboru na vysokých školách (především sovětských), ale i pomůckou k tomu, aby nastupující generace sovětských pedagogů byla dobře připravena pro práci v této tak důležité pedagogické disciplíně.

Pedagogy, kteří se hlouběji zajímají o srovnávací pedagogiku, upoutá v posuzované knize především její první kapitola, která pojednává o hlavních metodologických problémech pedagogické komparistiky. Autoři tu řeší tyto problémy na základě širokého rozhledu a hlubokých znalostí vývoje a současného stavu srovnávací pedagogiky jak v socialistických zemích, tak v kapitalistickém světě. Na těchto základech pak tu budují teoretický systém marxistické srovnávací pedagogiky a kriticky odhalují třídně podmíněné nedůslednosti a omezenosti v přístupech současných představitelů buržoazního pedagogického srovnávacího studia.

Podrobně je tu zpracována historie srovnávací pedagogiky a nově je zde provedena periodizace tohoto vývoje na principech historického materialismu. Dále se tu jasně rozpracovávají rozdílná stanoviska marxistické a buržoazní srovnávací pedagogiky, pokud jde o předmět této disciplíny, o její metodologické základy, její úkoly i metody bádání. Pozoruhodné je v této souvislosti zařazení kapitoly o srovnávací pedagogice jako učebním předmětu, kde jasně vidíme, jak se ve většině socialistických zemí tato disciplína už stala pečlivě rozvíjenou součástí pedagogického vzdělání na vysokých školách. Zejména je tu podrobně rozvedeno pojetí vyučování srovnávací pedagogice na moskevském Pedagogickém institutu V. I. Lenina.

Podstatnou část knihy zabírá rozpracování jednotlivých problémů výchovy, vzdělání, školství a pedagogiky, jejichž sledování tvoří vlastní úkol a náplň srovnávacích studií v pedagogice. Ve všech těchto kapitolách se podávají široké a přehledně utříděné informace o stavu sledované problematiky jak v rozvinutých kapitalistických zemích, tak ve vyspělých socialistických státech a nakonec i v rozvojových zemích, a zároveň je tu vylíčený stav podroben zásadní marxistické kritické analýze.

Tak je tu zpracována především školská politika a základní principy organizace systému lidového vzdělání v socialistických, kapitalistických a rozvojových zemích, v další kapitole pak přehled systému vzdělání a reforem školy v uvedených oblastech současného světa. Zvláště pozoruhodná je kapitola věnovaná boji socialistické a buržoazní ideologie v pedagogice, kde je odhalováno protikomunistické zaměření buržoazní pedagogiky a rozveden kritický přehled současných směrů a teorií buržoazní pedagogiky. Ty jsou tu tříděny do tří skupin podle svých východisek — na filozoficky, pedagogicko-psychologicky a sociologicky zaměřené koncepce. Konečně jsou v knize zvláštní kapitoly věnovány i problémům obsahu vzdělání a organizace vyučování v socialistic-

kých, kapitalistických a rozvojových zemích, kde se poskytuje kriticky srovnávací přehled řešení učebních plánů, forem a metod vyučování, diferencovaného vyučování a orientace žáků v nejdůležitějších státech všech tří uvedených oblastí současného světa. Poslední dvě kapitoly v knize jsou zaměřeny na kriticky srovnávací přehled politické výchovy školní mládeže v současné době a jednak na problémy učitele v dnešním světě. V souvislosti s tím je tu podán nejen přehled hlavních systémů přípravy učitelů, ale je zhodnocena a kriticky analyzována i otázka postavení učitelů v různých zemích.

Posuzovaná kniha je první systematicky rozpracovanou příručkou srovnávací pedagogiky pro studenty v socialistických zemích, ukazuje šíři poznatků, které by student pedagogiky měl získat z této disciplíny na vysoké škole, a poskytuje materiál nejen ke studiu látky podávané při vyučování srovnávací pedagogiky v přednáškách, ale přináší i mnoho podnětů k práci v seminářích a i k psaní diplomových prací z této disciplíny. Bylo by proto dobře, aby se s touto knihou seznámili i naši učitelé pedagogiky, jimž její studium jistě přinese mnoho užitečných podnětů i poznatků jak k rozvíjení jejich pedagogické činnosti, tak k prohloubení jejich vědeckovýzkumné práce.

František Singule

SOVETSKAJA PEDAGOGIKA 1979/12

F. G. Panačín: Školská politika strany a její realizace (s. 3—9)

Souhrnné vyjádření školské politiky strany v současné etapě rozvoje společnosti je vyjádřeno v závěrech XXV. sjezdu KSSS a v ustanovení rady ministrů SSSR „O dalším zdokonalování vyučování a výchovy žáků všeobecně vzdělávacích škol a jejich přípravy k práci“. Je zde obsažen program působení školy, pedagogické vědy, orgánů lidového vzdělávání i společnosti k dalšímu zvyšování kvality práce školy.

Za poslední dva roky byly postaveny

nové školy pro dva milióny dětí, byla upevněna materiální základna pedagogických učilišť a fakult, žákům základních a středních škol jsou poskytovány zdarma učebnice, pozornost je věnována materiálnímu vybavení učeben pro pracovní výchovu.

Pro další období jsou hlavními úkoly další zdokonalování výchovně vzdělávacího procesu, zvyšování výchovné funkce školy zvláště v oblasti přípravy žáků na produktivní práci. Pracovní příprava žáků se děje s ohledem na specifiku škol, rozšiřují se školy s celodenním výchovným systémem, síť sportovních škol. Zlepšuje se práce Komsomolu, pozornost je věnová-

na i učitelům a zobecňování jejich zkušeností.

Strana velmi pozorně sleduje otázky školství a vytváří podmínky pro realizaci závěrů sjezdu.

Ke 110. výročí narození V. I. Lenina

A. V. Kumanev: Leninský manifest kulturní revoluce (s. 10—17)

Východiskem zvyšování vzdělanosti byl leninský dekret „O likvidaci negramotnosti obyvatelstva RSFSR“. Tento dekret dal celému hnutí organizační charakter a stanovil základní úkoly překonávání kulturní zaostalosti. Projekt dekretu o likvidaci negramotnosti byl připraven koncem r. 1919. Hnutí za gramotnost obyvatelstva se účastnili žáci, studující i gramotní pracující. Nemalou úlohu měl i Komсомol a strana. Byla vypracována metodika práce s dospělými, pod patronací A. M. Gorkého vydávána speciální literatura pro pologramotné. Po ukončení občanské války byl boj s negramotností spojen s úkoly politického vzdělávání, s problémy hospodářské přestavby.

Lenin zdůrazňoval, že bez vzdělanosti, kulturních hodnot není možná rozvinutá socialistická společnost.

Mezinárodní rok dítěte

Naděje v budoucnost lidstva (s. 18—32)

Ve dnech 7.—11. září 1979 se v Moskvě konala světová konference „Za mírovou a šťastnou budoucnost všech dětí“. Účastnily se jí různé národní organizace, ženské a mládežnické organizace, svazy učitelů a rodičů, lékařů a právníků, vědců, zástupců kultury, pracovníci sdělovacích prostředků.

V úvodních referátech byl zdůrazněn růst materiálních a kulturních hodnot jako podmínka pro šťastný život dětí a zejména význam míru. Zdůrazňoval se význam výměny názorů na aktuální problémy dětí. Jednání pak bylo rozděleno do čtyř sekcí.

První komise měla 150—200 delegátů

z 87 zemí. Ti se shodli na tom, že jeden z cílů Roku dítěte je, aby vlády zabezpečily odpovídajícím ústavním způsobem ochranu dětí.

Druhá komise měla 190 delegátů ze 71 zemí. Pozornost byla věnována učebnicím, učebním plánům a osnovám. Metody práce by měly odpovídat dosaženému stupni vývoje vědy a kultury. Delegáti se zabývali výchovou úcty k druhým národům, dějinám a pokrokovým tradicím. Zvláštní pozornost byla věnována prostředkům masové informace.

Třetí komise měla 100 delegátů ze 75 zemí. Jednání bylo zaměřeno na otázky boje za dětská práva, byla vypracována opatření k upevnění a rozvoji solidarity s dětmi žijícími v nevhodných sociálních a politických podmínkách.

Čtvrtá komise měla 50 delegátů. Projednávala otázky související s pomocí dětem s fyzickými a rozumovými defekty, sirotky, všestranné péče vlád o defektní děti.

Hlavním úkolem je zabezpečit mír a bezpečnost pro děti, právo na občanství, ochranu zdraví, lékařskou pomoc, vzdělávání a výchovu nezávisle na rase, barvě pleti, jazyku a náboženství.

E. V. Kvjatkovskij, V. V. Neverov: Komplexní využití umění při vyučování a výchově starších žáků (s. 33—39)

Ustanovení ÚV KSSS „O dalším zlepšování ideologické, politickovýchovné práce“ obrací pozornost ke zdokonalování otázek výchovy a vyučování žáků, k zabezpečení jednoty výchovného a vzdělávacího procesu, k nevyhnutelnosti dalšího rozvoje mimoškolní práce, k technickému a uměleckému rozvoji.

Využití umění ve vyučování a výchově je těsně spojeno s obsahem vzdělávání. Zájem o poznatky z umění je východiskem k sebevzdělávání a sebevýchově. Problém komplexního využití umění u starších žáků je mnohotvárný, předpokládá využití různých druhů umění v hodinách, ve fakultativních předmětech, v mimoškolní práci.

I. B. Pervin, B. P. Šemjakin: Aktuální otázky ekonomické výchovy žáků (s. 39—45)

Jedním z hlavních úkolů ekonomické výchovy je utváření ekonomické připravenosti žáků, tj. správně se orientujících v ekonomických vztazích socialistické společnosti, správně připravených jako tvůrců i konzumentů materiálních výhod, hospodářů své vlasti. Ekonomická připravenost zahrnuje ekonomické zájmy, všeobecnou ekonomickou přípravu, uvědomělý vztah k práci, přírodě, k volnému času. Ukazatelé ekonomické připravenosti jsou: umění pracovat v kolektivu a žít jeho zájmem, úsilí o racionalizaci a zvyšování produktivity práce, umění měřit osobní zájmy společenskými potřebami, racionální organizace volného času.

Důležitou úlohou ekonomické výchovy je začlenění žáků do společensky prospěšné a výrobní práce. Prostředkem je sebeobsluha žáků, utváření vzájemných vztahů školního a výrobního kolektivu.

Zdokonalování obsahu ekonomického vzdělávání, rozpracování odpovídajících forem a metod práce, vytváření systému ekonomické výchovy v současných pod-

mínkách přináší vklad do přípravy mládeže k práci a životu, k utváření její aktivní pozice ve společnosti.

G. I. Gordienko: Zemědělské pokusnictví žáků (s. 45—50)

Současné chápání pokusnictví žáků odráží přírodovědnou zemědělskou stránku problému, ale i směr výchovně vzdělávacího působení na žáky. V didaktickém plánu je pokusnická práce metodou výchovy tvůrčího vztahu žáků k práci.

Již v mladším věku se žáci učí sestavovat plán sledování a hledání fakt. Pokusnická práce starších žáků se provádí ve vyučování i v mimovyučovací činnosti žáků. Tato forma práce má význam pro rozšíření a prohloubení poznatků žáků, pro rozvoj samostatnosti a společensky prospěšné činnosti. Pokusnická práce žáků má i význam pro rozvoj jejich sebeuvědomění. Žáci vystupují v roli propagátorů nových poznatků, získávají důvěru ve vlastní síly.

SOVETSKAJA PEDAGOGIKA 1980 / 1

V posledním roce pětiletky (s. 3—10)

Jedním z důležitých problémů vyžadujících hlubokou teoretickou analýzu je komplexní přístup k výchově jako metodologický základ všestranného harmonického rozvoje osobnosti. Z těchto pozic se časopis *Sovetskaja pedagogika* zaměřil na osvětlování výsledků vědy a praxe v oblasti utváření vědeckého světového názoru, na rozvoj společenské aktivity, otázky pracovní výchovy, problémy studia speciálních schopností a zájmu žáků a organizace odborné přípravy žáků. V roce 1979 byla v časopise publikována řada statí, ve kterých byly řešeny obecné principiální otázky zdokonalování obsahu středního vzdělávání i diskuse k tomuto úkolu. V tomto roce bude věnována pozornost rozpracování vědecky zdůvodněných kritérií výběru prvků obsahu vzdělání, způsobům překonání přetížení žáků a zdoko-

nalování metod učení. Dále se časopis zaměří na posílení výchovné funkce vyučovacího procesu, vlivu učebních předmětů na utváření VSN, právní vzdělávání, systém odborně technického vzdělávání v souladu s požadavky sociálního a technického pokroku. Také zvyšování úlohy učitele v socialistické společnosti vyžaduje věnovat pozornost jeho přípravě a zvyšování kvalifikace.

Časopis *Sovetskaja pedagogika* se bude věnovat metodologickým problémům spojení teorie a praxe, teoretickému zdůvodnění empirických zkušeností učitelů a organizačně ekonomickým problémům vzdělávání.

Zaměří se také na úkoly analýzy a propagandy teorie a praxe vyučování a výchovy v socialistických zemích, na kritiku buržoazních koncepcí vzdělávání. Základem publikací o aktuálních problémech současné školy budou výsledky komplex-

ních výzkumů vědců Akademie pedagogických věd.

V. N. Jagodkin: O utváření vysoké politické kultury každého žáka (s. 11—16)

Proces vytváření vysoké mravní kultury mládeže obsahuje rozvoj historického myšlení, objasnění složitých procesů, analýzu nových jevů, praktické reálné a objektivní hodnocení skutečnosti. Výchova politické kultury u mládeže předpokládá vytvořit samostatné myšlení, je třeba ukázat, co již bylo dosaženo stranou a lidem a co je ještě třeba vytvořit za aktivní účasti mládeže.

Velký význam pro vytváření vysoké politické kultury má začlenění žáků do společenské praxe, výchova na základě vlastních zkušeností. Podmínkou vytváření politické kultury je výchova mládeže v duchu demokratických tradic, dovednost využít jich ve své praktické činnosti. Začlenění všech žáků do systému žákovské samosprávy vytváří příhodné podmínky pro poznání principů socialistické demokracie a připravuje žáky pro řízení společenských záležitostí.

I. G. Gordin: V. I. Lenin o komunistických organizacích mládeže a její výchově (s. 17—23)

První dětské komunistické skupiny byly zakládány pod vedením V. I. Lenina. Pionýrská organizace se utvářela pod vedením strany jako organizace, jejímž hlavním úkolem bylo být směnou Komsomolu. Leninské učení o straně nového typu určilo důležitou úlohu mládeže jako rezervy a pomocnice strany při budování socialismu.

Důležitým teoretickým dokumentem o úloze mládeže při budování nové společnosti, programem komunistické výchovy byla historická řeč „Úkoly svazu mládeže“. Jsou v ní koncentrovány výsledky studia problémů mládeže a zobecněná zkušenost stranického vedení mládežnického hnutí.

I v současnosti je Komsomol masovou společenskou politickou organizací, rezervou a nejbližším pomocníkem strany ve výchově mládeže.

V. N. Usanov: Etapy pětileté — růst vzdělanosti a kultury lidu (s. 24—33)

V první pětiletce bylo hlavními úkoly odstranit ekonomickou a kulturní zaostalost, likvidovat negramotnost a zvyšovat vzdělanost dospělých.

Ve druhé pětiletce úkol rozvoje vzdělanosti pokračoval, pozornost byla věnována učebnicím, struktuře základní a střední školy, mateřským školám, platům učitelů.

Ve třetí pětiletce bylo dosaženo velkých úspěchů ve výstavbě nových škol na vesnicích i ve městech, rozvíjela se síť vysokých škol, zvýšila se vzdělanost pedagogických pracovníků.

V době války pro evakuované děti zřizovány internáty, vznikly školy s celodenním výchovným systémem, postiženým dětem byla poskytována materiální podpora, byly otevírány večerní školy, v roce 1943 vznikla Akademie pedagogických věd.

Ve čtvrté pětiletce bylo postaveno více než 18 tisíc školních budov, byly realizovány nové učební plány a osnovy, byl zvýšen plat učitelům, začal se uskutečňovat přechod od sedmiletého všeobecného vzdělání k desetiletému, zvýšil se počet posluchačů pedagogických fakult, řešil se problém polytechnické výuky na střední škole, rozvíjelo se dálkové a večerní studium na odborných školách.

V páté pětiletce narůstá počet škol poskytujících celodenní výchovný systém, roste síť středních škol, upevňuje se materiální základna; bylo zavedeno koedukované vyučování.

V šesté pětiletce byl r. 1958 vydán zákon O upevnění spojení školy se životem a o dalším rozvoji vzdělávání v SSSR, bylo zavedeno povinné osmileté všeobecné vzdělání; zakládaly se jesle a mateřské školy, rostla mimoškolní zařízení a technická učiliště; dětem byla poskytována lékařská péče a pomáhalo se matkám; v oblasti teorie se pozornost pedagogiky soustřeďovala na zvyšování komunistické uvědomělosti, vztah k práci, boj s buržoazní ideologií.

V sedmé pětiletce byla provedena reorganizace sítě středních škol, začalo se se spojováním školy a práce na závodech

a v kolchozech a ve speciálních dílnách.

Osmá pětiletka znamená další rozvoj vzdělávání, zvyšování všeobecné přípravy, přípravy kádrů, zvýšil se počet škol s celodenním výchovným systémem, byla vytvořena svazová ministerstva školství a provedena přestavba Akademie pedagogických věd na všesvazovou. Vyšlo usnesení k dalšímu zdokonalování práce škol, byly zavedeny fakultativní předměty, pozornost se věnovala všeobecnému střednímu vzdělání, byly vypracovány nové učební plány, osnovy, učebnice; rostla kvalifikace učitelů. V r. 1975 pokračuje již 97 % mládeže po ukončení 8. ročníku v dalším vzdělávání. Byl vypracován program sociálního rozvoje společnosti, rozvoje vzdělávání v souladu s vědeckotechnickým rozvojem. Zvýšila se úroveň výchovně vzdělávací práce, pozornost byla věnována pracovní výchově, profesionální orientaci, estetické výchově, přípravě učitelů. Rozvíjela se síť domů pionýrů, sportovních škol, dětských klubů.

V desáté pětiletce bylo zatím dosaženo zvýšení kvality a efektivity výchovně vzdělávacího procesu a komplexního přístupu k vyučování a výchově.

I. V. Grankin: Právní výchova mládeže (s. 34—41)

V systému komunistické výchovy zaujímá své místo právní výchova, představující cílevědomé a plánované působení na uvědomění žáků. Jde o poskytování systematických poznatků o právu a státu, o objasňování norem sovětského zákonodárství. V předmětu je objasňována podstata práva a morálky. Ne vždy však dochází k tomu, že si žáci prostřednictvím studia právních norem osvojují mravní normy. K tomu, aby byla zajištěna kvalita výuky, jsou pro učitele vydávány metodické pomůcky k předmětu Základy sovětského státu a práva, jsou organizovány speciální přednášky pro učitele a využívá se televizních pořadů jako doplňujícího učiva.

Mravní a právní výchova přispívá k dalšímu rozvoji politické uvědomělosti a společenské aktivity mládeže, jejího zařazení do společenské činnosti.

E. V. Bondarevskaja: Problém utváření mravního uvě-

domění osobnosti staršího žáka (s. 42—49)

Metodologický základ výzkumu mravního vědomí žáků tvořila základní teze marxisticko-leninské teorie procesu utváření harmonické osobnosti i podstaty morálky. Ve všech existujících učebnicích pedagogiky se metody utváření mravního vědomí sledovaly izolovaně od metod jednání osobnosti. Komplexní přístup, o který se v současných výzkumech pedagogové pokoušejí, vyžaduje vyčlenění takových komponent vychovanosti, aby zabezpečovalo úspěšnost jednotlivých mravních projevů i morální činnosti vcelku. Takovou komponentou jsou morální schopnosti, tj. individuálně psychologické zvláštnosti osobnosti, které zabezpečují úspěšnost mravní seberegulace ve všech sférách činnosti i jednání.

V diagnostickém sledování se sto učitelů zaměřilo na uvědomění si nové pozice osobnosti ve společenském životě školy, na objasnění úrovně utváření světonázorových a mravních kvalit. Aktivita žáka, projevující se odpovědností, orientací na kolektiv, je základem procesu vytváření mravního uvědomění žáka.

Z. P. Šabalina: Individuální přístup jako prostředek racionalizace vyučovací činnosti (s. 50—54)

Řešení problému zatížení žáků a racionální organizace učební práce napomáhá uskutečňování principu individuálního přístupu k učení. Individuální přístup musí stimulovat aktivitu, iniciativu a samostatnost žáků.

V letech 1976—79 probíhal se žáky 8.—10. ročníku pokus spojit práci při vyučování s učební činností mimo vyučování. Žákům byly předkládány domácí úkoly ve dvou variantách — povinné a nepovinné. Jinou formou bylo, že žák mohl napsat novou kontrolní práci s cílem zlepšit si známku. Spolu s frontální prací a kolektivními formami poznávací činnosti se používalo i skupinových forem a doplňujících samostatných prací k určité problematice.

Nové formy práce potvrdily, že problémem racionální organizace práce není

uzavřen a vyžaduje tvůrčí přístup pedagogů.

V. P. Simonov: O požadavcích na vyučovací hodinu a její analýza (s. 55—58)

Analýza řady prací majících bezprostřední vztah k danému problému dovolila objasnit požadavky na vyučovací hodinu i její analýzu. Při analýze se autoři zaměřili na organizační činnost učitele v hodině a jeho osobnostní kvality, na didaktickou činnost učitele, na výchovnou činnost učitele, na činnost žáků v hodině a na charakteristiku skupiny. Čtyři směry předložené analýzy dovolují vypracovat objektivní kritéria hodnocení činnosti učitele a žáků a vedou ke zvýšení efektivity vyučování. Je jich možno využít komplexně i jednotlivě.

I. T. Suravegina: Ze zkušeností ochránářské práce se žáky (s. 59—62)

Stať se zabývá analýzou zkušeností dvou moskevských učitelů při obohacování biologie ekologickými poznatky. Velký význam má i přímý styk žáků s přírodou, probouzení kladných emocí spojených se znalostí ochrany přírody. Utváření mravních norem spojených s ochranou života i bojem proti vandalství je realizováno systémem úkolů pro žáky doplněných ekologickými znalostmi.

Organizace ochránářské činnosti žáků pomáhá vychovávat morální orientaci žáků a regulovat jednání se zřetelem k následkům pro přírodu, vytvářet odpovědný vztah ke člověku i přírodě.

Jana Rymešová

NOVÁ PEDAGOGICKÁ LITERATURA V ČESKOSLOVENSKÝCH KNIHOVNÁCH

- SPKK — Státní pedagogická knihovna Komenského (ÚŠI při MŠ ČSR) v Praze, Praha 1, Mikulandská 5
SPK — Státní pedagogická knihovna v Brně, Solniční 12
UK — Univerzitní knihovna v Praze 1, Klementinum
UKB — Univerzitní knihovna v Brně, Leninova 1—4
SVKO — Státní vědecká knihovna v Olomouci, Bezručova 2

ČSSR

- BACÍK, F.: Teoretické problémy řízení činnosti škol. Praha, Výzkumný ústav odborného školství 1980. 102 s.
SPKK III—27933
- BLATNÝ, L.: Dějiny pedagogiky. Praha, SPN 1979. 163 s. SVKO II—804292
SPKK III—27756
- ĐURIČ, L.: Úvod do pedagogické psychologie. Praha, SPN 1979. 286 s.
SVKO 507747
SPKK II—78122
- HÁJEK, F.: Kapitoly ze sociologie výchovy. 2. vyd. Praha, SPN 1980. 231 s.
SVKO 486615
SPKK II—78289
- HUDCOVÁ, H.: Systémy středního odborného školství v ČSSR, SSSR, PLR, NDR. (Syntetická a srovnávací studie.) Praha, Výzkumný ústav odborného školství 1979. 174 s. SPKK III—27350
- JEŽKOVÁ, V. — KADLEC, J.: Výchovné poradenství. 2. vyd. Praha, Ústřední knihovna pedagogické fakulty UK 1979. 81 s.
SVKO 489447
SPKK II—722350
- K otázkám komunistické výchovy. Praha, SPN 1979. 147 s. SPK 85410
- KRÁLÍČEK, J.: Výchova dětí v dětských domovech a socialistická společnost. Bratislava, SPN 1979. 191 s.
SVKO 508111
SPKK II—78397
- LEV, O.: Sociálně politická a vzdělávací problematika v rozvojových zemích.